

Deel 5 Positionering van de innovatieclusters in het Vlaamse innovatielandschap

Hoofdstuk 15

Het nieuwe Vlaamse clusterbeleid³⁵

In dit hoofdstuk worden de achtergrond, rationale en doelstellingen van het Clusterbeleid kort weergegeven. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de portfolio van gesteunde clusterorganisaties in Vlaanderen. Daarnaast wordt eveneens ingegaan op de dynamiek die de innovatieclusters al gerealiseerd hebben.

1 Situering

In 2015 werd met de **conceptnota “Clusterbeleid”** (VR2015 1707 DOC.0842/1TER) een start gegeven aan de vormgeving van het Vlaams clusterbeleid. Hiermee werd invulling gegeven aan de in het Vlaams Regeerakkoord geformuleerde ambitie om Triple Helix samenwerking in innovatieve waardeketens tot stand te brengen en de samenwerking tussen ondernemingen te stimuleren. In parallel met de conceptnota werd voor de toekenning van de steun aan clusterorganisaties een nieuw uitvoeringsbesluit uitgewerkt (**clusterbesluit, 4 maart 2016**) conform de modaliteiten voor steun aan innovatieclusters binnen de in Europa geldende staatssteunregels van de algemene groepsvrijstellingsverordening.

Het clusterbeleid in Vlaanderen heeft als doelstelling het **ontsluiten van onbenut economisch potentieel en de realisatie van competitiviteitsverhogingen bij Vlaamse ondernemingen via een actieve en duurzame samenwerking tussen actoren**. Competitiviteitsverhoging wordt hierbij omschreven als het realiseren van een sterkere positie op de regionale en internationale markt door de Vlaamse ondernemingen. Clusterwerking dient ertoe te leiden dat er binnen de cluster en tussen de clusterleden een actieve en duurzame samenwerking tot stand komt, die als katalysator werkt voor de beoogde competitiviteitsverhoging bij de ondernemingen.

De **prioritaire doelgroep** hierbij zijn deze **Vlaamse ondernemingen met groei-ambities, innovatiebewust, met internationale blik en openstaand voor samenwerking met andere ondernemingen en kenniscentra**, zowel voor de realisatie van hun individuele bedrijfsdoelstellingen als voor het bijdragen aan een competitiviteitsverhoging bij een grote groep van Vlaamse ondernemingen.

Vlaanderen ziet het clusterbeleid als een belangrijke hefboom om de positie van haar ondernemingen in de regionale en internationale markt te versterken. Het clusterbeleid vormt één van de onderdelen van het economisch beleid en innovatiebeleid en is aldus complementair aan het reguliere steuninstrumentarium voor (individuele) ondernemingen.

³⁵ Bijzondere dank gaat uit naar de Entiteit Clusterbeleid bij VLAIO en meer in het bijzonder naar Annie Renders en Jeroen Fiers voor de redactie van dit hoofdstuk. Mede dankzij deze Entiteit kende het Vlaams clusterbeleid in de legislatuur 2014-2019 een vlotte start.

2 Speerpuntclusters en Innovatie bedrijfsnetwerken

Er worden in het Vlaams Clusterbeleid twee types innovatieclusters onderscheiden:

1. speerpuntclusters
2. innovatie bedrijfsnetwerken.

Ongeacht het type, de schaal, het ambitieniveau en de tijdshorizon van de initiatieven worden volgende elementen als belangrijk beschouwd voor de steun aan innovatieclusters:

- bottom-up initiatieven;
- bedrijven in “driver’s seat”;
- engagement van de bedrijven “50% private financiering”;
- euidelijk actieplan en competitiviteitsprogramma om doelstelling te bereiken vormen de basis voor financiering en opvolging van de clusterorganisatie;
- lange termijn engagement overheid en bedrijven [enkel voor speerpuntclusters];
- R&D&I als middel (niet als doel) om te komen tot verhoogde competitiviteit;
- focus op Vlaamse bedrijven;
- samenwerking is kernelement in alle activiteiten.

2.1 Speerpuntclusters

Het zwaartepunt van het Vlaams clusterbeleid ligt bij een beperkt aantal grootschalige en ambitieuze speerpuntclusters. Voor deze speerpuntclusters geldt dat ze voor een voor Vlaanderen strategisch domein, in een samenwerkingsverband tussen ondernemingen, kennisinstellingen en overheid (Triple Helix) een ambitieuze LT-strategie en competitiviteitsprogramma ontwikkelen en uitvoeren. Deze LT-strategie vertrekt vanuit een omvangrijk marktpotentieel voor de ondernemingen, terwijl er binnen het competitiviteitsprogramma ook voldoende aandacht dient te zijn voor het realiseren van aantoonbare resultaten op korte termijn.

2.1.1 Rollen van de speerpuntclusters

Er werden voor de speerpuntclusters drie rollen gedefinieerd.

- De **eerste rol** bestaat erin dat een speerpuntcluster (en de clusterorganisatie die optreedt als facilitator) in het Vlaams innovatiesysteem als *centrale actor* of spil fungeert voor het strategisch domein en door alle betrokkenen in die hoedanigheid erkend wordt.
- Een **tweede rol** van speerpuntclusters bestaat in het opzetten en genereren van *samenwerkingsinitiatieven* tussen en/of voor de clusterleden langsheen het innovatiespectrum, en passend in het behalen van de doelstellingen van het competitiviteitsprogramma.
- Een **derde rol** voor speerpuntclusters bestaat erin dat ze van alle betrokken actoren het *mandaat* hebben om programma-middelen ter uitvoering van het competitiviteitsprogramma te beheren en eveneens middelen (inclusief mensen) mobiliseert bij de relevante Vlaamse actoren (ondernemingen, kennisinstellingen, onderzoekscentra, ...) voor het realiseren van de LT-strategie.

De steun aan de clusterorganisatie voor speerpuntclusters is maximaal 500.000 euro per jaar. Het steunpercentage bedraagt 50%, waarbij de overige 50% van de middelen rechtstreeks van de bedrijven dient te komen.

Speerpuntclusters kunnen voor een periode van maximum 10 jaar gesteund worden waarbij de middelen steeds voor een periode van 3 jaar vastgelegd worden.

Naast de steun aan de clusterorganisatie beschikken de speerpuntclusters ook over gereserveerde projectmiddelen die zij kunnen aanwenden voor projecten die aansluiten bij het goedgekeurde competitiviteitsprogramma.

Zo was er in 2018 45 miljoen EUR aan gereserveerde middelen beschikbaar voor clusterprojecten van speerpuntclusters.

De engagementen van ondernemingen, kennisinstellingen en overheid voor de uitrol van het competitiviteitsprogramma van de speerpuntcluster worden vastgelegd in het clusterpact³⁶. Indien relevant worden hier ook andere beleidsdomeinen bij betrokken. In dit clusterpact kunnen voor de ondersteuning van de lange termijn strategie door de overheid ook projectmiddelen gereserveerd worden en daarnaast kunnen niet financiële engagementen (bv. normering, vergunningen, ...) worden aangegaan. Daarnaast worden er ook afspraken en engagementen opgenomen inzake de front office functie en NCP voor het agentschap, de hinderpalen voor de realisatie van economische meerwaarde, de inzet in de transitieprioriteiten en de samenwerking met andere beleidsdomeinen.

De selectie en goedkeuring van steun aan speerpuntclusters gebeurt niet volgens een competitief oproepsysteem. De speerpuntclusters organiseren elk op een eigen manier de projectgeneratie, projectindiening en projectopvolging. Beslissingen die in deze stappen genomen worden zijn de verantwoordelijkheid van de speerpuntcluster zelf en worden veelal vastgelegd in de eigen cluster governance met verdeling van bevoegdheden tussen dagelijks bestuur, raad van bestuur en algemene vergadering. VLAIO is waarnemer in de raad van bestuur van elke speerpuntcluster.

Voor de beoordeling van projectaanvragen wordt nauw samengewerkt tussen VLAIO en de speerpuntclusters, volgens de procesflow waarbij de onafhankelijkheid van de beoordeling evenals het toegekende steunpercentage door VLAIO bewaakt worden.

Beslissingsvoorstellen worden aan het Hermes Beslissingscomité voorgelegd volgens geldende delegatieregeling voor innovatiesteun.

2.1.2 Portfolio

Momenteel telt Vlaanderen 6 speerpuntclusters.

Voor FLUX50 en de Blauwe cluster geldt dat het gaat om nieuwe initiatieven.

De overige vier speerpuntclusters kennen een verleden als competentiepool en/of lichte structuur.

De speerpuntclusters beschikken voor de basiswerking momenteel over een bezetting tussen de 5,5 en 7 VTE. De werkelijke personeelsinzet van de speerpuntclusters is in sommige gevallen groter door bijkomende personeelsleden die gefinancierd worden op andere projecten of met private middelen. Het gaat hierbij dan wel om deelname van de speerpuntcluster als mede-uitvoerder in clusterprojecten (VIL, FLANDERS FOOD) dan wel projecten of opdrachten die gefinancierd worden met andere middelen.

³⁶ De clusterpacten zijn raadpleegbaar via <https://www.vlaio.be/nl/clusterorganisaties/het-clusterbeleid/speerpuntclusters>.

Tabel 61 portfolio van gesteunde speerpuntclusters

	Domein	Start	Steun 1 ^e 3 jr (duizend euro)	# VTE*	# leden**	Historiek
Catalisti	Duurzame chemie	1/1/2017	1.500	7,2	110	Gestart als competentiepool
VIL	Logistiek	1/1/2017	1.500	7,0	580	Gestart als initiatief van de Vl. Regering
SIM	Materialen	1/1/2017	1.364	5,7	169	Gestart als competentiepool
FLUX 50	Energie	1/1/2017	1.401	4,1	160	Nieuw bottom-up initiatief
Flanders' Food	Agri-voeding	1/1/2018	1.500	7,0	320	Gestart als competentiepool
Blauwe Cluster	Blauwe economie	1/1/2018	1.489	5,5	137	Nieuw bottom-up initiatief

Bron: VLAIO, ICAROS

*Personeelsinzet voor de basiswerking van het SPC-project. Het gaat om cijfers op basis van het financieel verslag voor 2017, voor Flanders' Food en de Blauwe cluster op basis van de projectaanvraag.

** Het aantal ondernemingen die eind 2018 lid waren van de speerpuntclusters. Voor SIM inclusief de leden van FLAM3D.

2.1.3 Dynamiek

De speerpuntclusters hebben hun ledenaantal de voorbije twee jaren zien toenemen. Op basis van de meest recente data zijn circa 1500 Vlaamse ondernemingen lid van een speerpuntcluster, zonder rekening te houden met bedrijven die lid zouden zijn van meerdere speerpuntclusters.

Het gaat hierbij om een goede mix van grote, middelgrote en kleine Vlaamse ondernemingen. Bedrijven ontvangen in ruil voor een ledenbijdrage een dienstenpakket van de clusterorganisaties en kunnen deelnemen aan clusterprojecten. Elke speerpuntclusters bepaalt zelf de omvang van de ledenbijdrage alsook het dienstenpakket dat hier tegenover staat.

De focus van de activiteiten van de speerpuntclusters ligt op het faciliteren van de samenwerkingsprojecten die passen in de cluster-roadmap via de geormerkte middelen kunnen gesteund worden.

De voorbije twee jaar hebben de speerpuntclusters samen 118 samenwerkingsprojecten voor een jaarlijks steunbedrag van 45 miljoen euro gegeneerd op de gereserveerde projectmiddelen (inclusief de projecten van FF in 2017 en de gesteunde projecten in de oproep transitieprioriteiten 2017).

Het gaat om een mix van projecten gespreid over de TRL-levels: strategisch basisonderzoek, ICON, Coöperatieve bedrijfssteun en collectieve projecten. Voor sommige initiatieven is er een shift waarneembaar van strategisch basisonderzoek naar meer ICON-projecten en coöperatieve O&O-projecten, terwijl andere speerpuntclusters de omgekeerde beweging van collectieve projecten naar de eerste coöperatieve, ICON- en cSBO-projecten gemaakt hebben. Binnen de coöperatieve onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten zijn in 2018 ook de eerste clusterprojecten gesteund die inspelen op de verlenging van het steunbaar traject.

Tabel 62 Clusterprojecten van de speerpuntclusters gesteund op de geoormerkte middelen

	Beslist in 2017		Beslist in 2018	
	# projecten*	steun (miljoen euro)*	# projecten**	steun (miljoen euro)**
CATALISTI	11	12,7	7	10,1
FLANDERS' FOOD	13	4,9	8	9,1
FLUX50	29	2,7	10	16,9
SIM	17	22,7	3	6,0
VIL	9	2,1	11	3,4
TOTAAL	79	45,1	39	45,5

Bron: VLAIO, ICAROS

(*) Projecten op de geoormerkte middelen beslist in 2017: Inclusief de projecten als lichte structuur van Flanders' Food en de projecten in de oproep transitieprioriteiten, exclusief de oproep interclusterprojecten

(**) Projecten op de geoormerkte middelen beslist in 2018 : exclusief de oproep interclusterprojecten

Naast de projectgeneratie van clusterprojecten op de geoormerkte middelen zijn de speerpuntclusters ook betrokken bij het actief inkoppelen van de clusterleden in andere projectoproepen in Vlaanderen en Europa.

Dit sluit aan bij de verwachting van het beleid dat in de speerpuntclusterdomeinen, met betrokkenheid van de innovatieclusters, ook bijkomende middelen worden geïnvesteerd in innovatie, bovenop de geoormerkte middelen vanuit het Hermesfonds (hefboomwerking).

In 2017 genereerden CATALISTI, VIL, SIM en FLANDERS FOOD samen 128,7 miljoen aan middelen (totaal budget inclusief eventueel verkregen publieke middelen) bovenop de geoormerkte middelen.

Het ging hierbij enerzijds om bedrijfsinvesteringen zonder overheidssteun en anderzijds om gesteunde projecten bij EFRO/INTERREG, FIT, WSE, FWO, OVAM, intercluster-projecten, H2020, Eranet, reguliere coöperatieve O&O-projecten bij VLAIO,

Een voorbeeld hiervan is de EFRO-steun die VIL, in samenwerking met de POM Antwerpen, heeft verworven voor de uitbouw van het demonstratiecentrum Log!Ville. Deze EFRO-oproep naar demo-projecten die aansluiten bij het Vlaams Clusterbeleid, waarin ook projecten werden gesteund met een duidelijk link naar Catalisti (#4) en Flanders' Food (#1) kwam tot stand in samenwerking met de entiteit clusters.

Daarnaast mag ook niet uit het oog verloren worden dat de Vlaamse ondernemingen cofinancieren aan de projecten die met geoormerkte middelen worden gesteund. In 2017 en 2018 ging het respectievelijk om 12,3 miljoen euro (21%) en 19,3 miljoen euro (30%) aan private middelen als cofinanciering van de clusterprojecten die gesteund werden op de geoormerkte middelen.

De activiteiten van de speerpuntclusters beperken zich in de praktijk niet tot het faciliteren van projectgeneratie. Zo vertegenwoordigen de speerpuntclusters de clusterleden vanuit hun centrale actorrol in diverse fora. Op deze manier wordt er continu in interactie gegaan met het beleid en andere stakeholders in functie van de uitrol van de LT-agenda.

Daarnaast bieden de speerpuntclusters in de meeste gevallen, al dan niet binnen de door VLAIO gefinancierde basiswerking, nog andere diensten en activiteiten aan die inspelen op de noden van de ondernemingen binnen de cluster. Het gaat hierbij onder andere om kennisverspreiding, individuele begeleiding of adviesverlening en andere netwerk-bevorderende activiteiten.

2.1.4 Opvolging

De opvolging van de speerpuntclusters vanuit VLAIO is tweeledig. Enerzijds is het agentschap aanwezig als waarnemer bij de vergaderingen van de raden van bestuur van de speerpuntclusters en is er een accountmanager die vanuit VLAIO de werking opvolgt en fungeert als eerste aanspreekpunt voor de speerpuntcluster.

Anderzijds gebeurt de inhoudelijke opvolging via de verslaggeving van de uitvoering van de overeenkomst. Deze verslaggeving bestaat uit een jaarlijks cofinancieringsverslag en financieel verslag ten behoeve van de jaarlijkse afrekening van de subsidie en een jaarlijks inhoudelijk voortgangsverslag (incl. KPI's en voortgang van het clusterpact). De KPI's van de speerpuntclusters kunnen gegroepeerd worden rond enerzijds input- en output-indicatoren en anderzijds een aantal impact-indicatoren die betrekking hebben op de economische impact van deze initiatieven.

Gegeven het feit dat de speerpuntclusters maar maximum twee jaar actief zijn en de meeste opgestarte samenwerkingsprojecten meer dan 2 jaar lopen is het momenteel, buiten hierboven beschreven resultaten op vlak van bereik, projectgeneratie en hefboom naar bijkomende middelen, nog te vroeg om directe effecten van de speerpuntclusters te meten. De volgende jaren zal het steunpunt STORE in dit kader voor elk van de speerpuntclusters een aantal kernindicatoren berekenen die samen met de jaarlijkse voortgangsverslaggeving en andere aanvullende analyses moeten toelaten om een beter zicht te krijgen op de impact van deze initiatieven op de Vlaamse economie.

Box 1: Economische kernindicatoren speerpuntclusters

Het realiseren van economische impact door toedoen van de innovatieclusters is cruciaal binnen het Vlaams clusterbeleid. Om dit op te volgen maken de speerpuntclusters enerzijds eigen inschattingen o.b.v. de projectportfolio en zal anderzijds het steunpunt STORE aan de hand van de jaarrekeningen van de clusterleden jaarlijks kernindicatoren (aantal ondernemingen, tewerkstelling, toegevoegde waarde en arbeidsproductiviteit) maken voor de speerpuntclusters.

Tabel: Economische kernindicatoren speerpuntclusters – 2018*

	Absoluut	Relatief t.o.v. de Vlaamse economie (%)**
Aantal ondernemingen**	1.148	0,65
Tewerkstelling (VTE)	222.248	11,67
Netto Toegevoegde waarde (1000 EUR)	28.369.956	14,53
Arbeidsproductiviteit (1000 EUR/VTE)	128	103

Bron: STORE

(*) Cijfers op basis van de ledenlijsten van clusters voor 2018 en de jaarrekeningen van 2017. Het is de som van de kernindicatoren over de verschillende speerpuntclusters (Catalisti, Flux50, SIM, VIL en Flanders' Food) heen.

(**) Het betreft het aantal ondernemingen die begin 2018 lid waren van een speerpuntcluster. De 75 Ondernemingen die in meerdere speerpuntclusters actief zijn, worden slechts één keer opgenomen. Voor SIM werden de leden van FLAM3D niet meegeteld.

Begin 2017 en 2018 werden op basis van de jaarrekeningen van 2016 en 2017 de kernindicatoren berekend (absolute aantallen en relatief aandeel tov de Vlaamse economie) voor Catalisti, VIL, SIM FLUX50 en Flanders' Food (enkel 2018). Deze kernindicatoren worden voor zowel voor elke speerpuntcluster afzonderlijk als voor alle speerpuntclusters berekend. Uit deze kernindicatoren blijkt dat de ondernemingen die lid zijn van een speerpuntcluster zijn, respectievelijk 12% en 15% van de tewerkstelling en netto toegevoegde waarde in Vlaanderen vertegenwoordigen. De dekkingsgraad van de speerpuntclusters varieert hierbij sterk naargelang de sectoren. 75 ondernemingen zijn lid van meer dan één speerpuntcluster.

Uit deze cijfers blijkt ook dat de arbeidsproductiviteit bij de groep van ondernemingen die lid zijn van een speerpuntcluster duidelijk hoger ligt dan bij de gemiddelde Vlaamse onderneming. 80% van de ondernemingen die lid zijn van een speerpuntcluster tellen minder dan 250 werknemers en in 33% van de ondernemingen gaat het om een buitenlandse multinational.

Naast de jaarlijkse voortgangsverslaggeving is er voor de speerpuntclusters ook een tussentijdse verslaggeving die samenvalt met het voortgangsverslag na 2 jaar. De tussentijdse evaluatie vormt de aanleiding voor een beslissing van de verderzetting/verlenging van de steun voor de basiswerking.

In 2019 vindt de 1^e tussentijdse evaluatie plaats van de basiswerking van Catalisti, VIL, SIM en FLUX50. De bedoeling hierbij is om enerzijds een evaluatie te maken van de eerste 2 jaar speerpuntclusterwerking en anderzijds een plan van aanpak voor de volgende drie jaar uit te werken. Voor de evaluatie zal VLAIO gebruik maken van zowel de jaarlijkse voortgangsrapportering (inclusief KPI's en cases) als een zelfevaluatie van de clusterwerking die gevalideerd werd door hun Raad van Bestuur.

2.2 Innovatieve bedrijfsnetwerken (IBN)

Innovatieve bedrijfsnetwerken zijn bedoeld voor kleinschalige clusterinitiatieven die tot doel hebben om binnen een kort tijdsbestek in een specifiek – vaak een nieuw opkomend - domein een dynamiek van samenwerking op gang te brengen tussen ondernemingen. In overeenstemming met de algemene doelstellingen van het Vlaamse clusterbeleid, dient deze clusterwerking op korte termijn concrete resultaten voor te leggen die leiden tot competitiviteitsverbetering en economische meerwaarde bij de ondernemingen.

2.2.1 Rollen van de innovatieve bedrijfsnetwerken

Met het oog op het nastreven van bovenstaande algemene doelstellingen van het clusterbeleid enerzijds en het project specifieke doelstellingen anderzijds kunnen typisch twee operationele doelstellingen onderscheiden worden in een project innovatieve bedrijfsnetwerken:

- Het uitbouwen en versterken van de cluster/ecosysteem;
- Het onderling doen samenwerken van de ondernemingen en andere actoren binnen de cluster.

Het kanaal voor innovatieve bedrijfsnetwerken is opgezet voor zowel nieuwe clusterinitiatieven als voor bestaande clusters die hun werking willen differentiëren en hierbij volop willen inzetten op competitiviteitsverhoging via een actieve samenwerkingsdynamiek tussen de clusterleden.

IBN's hebben een tijdshorizon van 3 jaar. Het is hierbij van belang dat binnen deze projecten een evenwicht nagestreefd wordt tussen activiteiten met het oog op de korte termijn resultaten als activiteiten met een langere termijn horizon. Daarnaast wordt ook verwacht dat deze initiatieven zich actief als cluster op de kaart zetten binnen en buiten Vlaanderen.

De steun aan de clusterorganisatie voor innovatieve bedrijfsnetwerken is beperkt tot 150.000 euro per jaar (50% subsidie, 50% inbreng vanwege de bedrijven) en dit voor een periode van maximum 3 jaar. In tegenstelling tot de speerpuntclusters beschikken de innovatieve bedrijfsnetwerken niet over gereserveerde projectmiddelen. Innovatie bedrijfsnetwerken dienen aldus voor opgestarte samenwerkingsprojecten waar relevant beroep te doen op reguliere steuninstrumenten.

De selectie en goedkeuring van steun aan innovatieve bedrijfsnetwerken gebeurt volgens een competitief oproepsysteem. De selectie van innovatieve bedrijfsnetwerken gebeurt in twee opeenvolgende selectiefases. Fase 1 heeft betrekking op een Expression of Interest (Eoi), waarbij op basis van een beknopt projectvoorstel een eerste screening van de projectvoorstellen gebeurt. In fase 2 wordt op basis van een volledig aanvraagdossier een definitieve beslissing genomen over de te steunen innovatieve bedrijfsnetwerken. Door deze manier van werken worden de niet mature voorstellen al snel in het proces gedetecteerd.

2.2.2 Portfolio

Gespreid over 2 oproepen werd tot op heden steun toegekend aan 20 innovatieve bedrijfsnetwerken. Het gaat hierbij om een divers pallet aan thema's, waarbij enerzijds nieuwe domeinen/thema's (drones, fintech, smart cities, smart digital farming, power to gas) en anderzijds meer traditionele domeinen (luchtvaart, ruimtevaart, coatings, composieten, verlichting, ...) aan bod komen. Een aantal IBN's kunnen aanzien worden als een niche-thema van een speerpuntcluster (ACB – VIL, Platform Power to Gas, Composieten – SIM, Offshore – Blauwe Cluster) waardoor de doelgroepen van IBN's en speerpuntclusters aan elkaar gelinkt zijn. Voor enkele van de Innovatie Bedrijfsnetwerken met links naar speerpuntclusters werd uitdrukkelijk de voorwaarde tot samenwerking tijdens en integratie na afloop van het IBN-project opgenomen (Off-shore, Composieten).

Tabel 63 Steun aan innovatieve bedrijfsnetwerken

	Projecten ingediend	Projecten gesteund	Steun toegekend (miljoen euro)
1e oproep (2015-2016)	25 (40)*	14	4,7
2e oproep (2017-2018)	12 (25)	6	1,5

Bron: VLAIO, ICAROS

(*) Aantal projecten ingediend in fase 1 en (fase 2).

De IBN-portfolio heeft betrekking op een mix van kleinere en grotere cluster-initiatieven. De projectomvang varieert van 1 VTE tot 3 VTE of 50.000 euro/jr steun voor het kleinste project tot het maximale steunbedrag (150.000 euro/jr) voor de grootste projecten.

Tabel 64 Portfolio van gesteunde innovatieve bedrijfsnetwerken

	Uitvoerende organisatie	Aantal leden*	Einddatum IBN-project
Power to Gas	Waterstofnet vzw	32 (30)	31/08/2019
Aircargo Belgium	ACB vzw	140 (70)	30/09/2019
B-HIVE	B-hive	158 (100)	30/09/2019
BIM	WTCB	68 (70)	30/09/2019
Digitizing Manufacturing	Sirris	34 (30)	30/09/2019
EUKA	EUKA	103 (150)	31/12/2019
Composieten	AGORIA	65 (100)	31/12/2019
Smart Digital Farming	ILVO	28 (35)	31/12/2019
Innovatieve Coatings	Sirris – Centexbel	78 (90)	31/12/2019
Bouwindustrialisatie	WTCB – Wood.be	51 (60)	31/12/2019
Offshore energie	Sirris – Ugent	52 (40)	29/02/2020
FLAG	FLAG	66 (55)	31/03/2020
Groen Licht Vlaanderen	GLV vzw	76 (60)	31/03/2020
Flanders Bike Valley	FBV vzw	34 (54)	31/03/2020
MAAS	ITS.be	30 (48)	30/06/2021
IoT4Society – Smart Cities Vlaanderen	DSP Valley- Citlylab	17 (95)	31/07/2021
Flanders.Health	Flanders.bio- DSP Valley - Medtech	18 (75)	31/08/2021
Smart Buildings in use	WTCB	31(50)	31/10/2021
Space 4.0	VRI	33 (25)	30/09/2021
IoTValuechain – The Beacon	Agoria	30 (100)	31/12/2021

Bron: VLAIO, ICAROS

(*) aantal bedrijfsleden op basis van de meest recente gegevens (doelstelling aantal bedrijfsleden na 3 jaar)

In de meerderheid van de IBN-projecten gaat het om nieuwe initiatieven met back-up vanuit een bestaande organisatie dan wel om een uitbreiding op een reeds bestaande clusterwerking (Platform Power to Gas, Off-shore Energie, Flanders Bike Valley). Slechts in een zeer beperkt aantal gevallen gaat het om volledig nieuwe initiatieven die de oprichting van een nieuwe clusterorganisatie vergen. In vele gevallen ontbrak het nieuwe initiatieven aan maturiteit en/of voldoende gedragenheid door de bedrijven om in aanmerking te komen voor steun.

2.2.3 Dynamiek

De 20 gesteunde innovatieve bedrijfsnetwerken bereiken samen circa 1100 Vlaamse ondernemingen, zonder rekening te houden met ondernemingen die lid zijn van meerdere clusters. Net zoals er grote verschillen zijn in de projectomvang is er ook een sterke variatie in het aantal leden. Zowel grote ondernemingen als kmo's zijn vertegenwoordigd. In sommige initiatieven rijgt het overwicht van grote ondernemingen die ook het grootste deel van de cofinanciering dragen. Sommige Vlaamse ondernemingen, in vele gevallen grote ondernemingen, zijn lid van verschillende IBN's of zijn lid van zowel een IBN als een SPC (bv. FLAG en SIM, FLAG en Composieten, Offshore en Blauwe cluster, ...).

Box 2: Cases van samenwerkingsinitiatieven onder impuls van de innovatieve bedrijfsnetwerken

Power to Gas:

Onder impuls van het IBN-project Power to Gas kwam het Greenports ICON-project tot stand binnen de oproep voor transitieprioriteiten (2017). Binnen dit project dat tot stand kwam in samenwerking met FLUX50 werken enkele clusterleden samen om onderzoek uit te voeren naar de optimale technische oplossingen, markteconomische randvoorwaarden en het nodige wetgevende kader om grote hoeveelheden onshore en offshore windenergie - beschikbaar in een havenomgeving- om te zetten in waterstof ("Power-to-Gas") voor gebruik in een aantal applicaties in verschillende sectoren (stroom, verwarming, mobiliteit of industrie). Men wil de resultaten toepassen in een concrete casestudy voor de haven van Zeebrugge, dat een knooppunt is voor zowel (offshore) windenergie als aardgas.

Smart Digital Farming:

Binnen de EFRO-oproep voor demo-infrastructuur in clustercontext kwam een samenwerkingsverband tot stand binnen de cluster Smart Digital Farming waarbij de clusterorganisatie, 6 betrokken bedrijven en andere stakeholder samen een 'DataHub voor AgroFood' ontwikkelen. De hub moet het mogelijk maken om data uit te wisselen en te connecteren. In het verlengde hiervan wordt er gewerkt door de bedrijven aan de ontwikkeling van een proof-of-concept voor een dataplatform waarop verschillende datasets geïntegreerd worden om uiteindelijk een virtueel veld op te maken (verbanden leggen tussen de data, advies rond bv gewasbescherming, bemesting wordt mogelijk, machinesturing, ...). Voor dit project wordt steun aangevraagd bij VLAIO.

EUKA:

In de industrie 4.0 proeftuin drones in de bouw en landbouw brengt EUKA als uitvoerder bedrijven uit de cluster, zowel eindgebruikers (bouwbedrijven, landbouw en fruitteilers) als aanbieders (technologie bedrijven, drone bedrijven en piloten), samen in een drone proeftuin met als uitvalsbasis DronePort en disseminatie over heel Vlaanderen.

Composieten:

Binnen de haalbaarheidsstudie Compositeloop werken bedrijven uit de cluster Composieten en de cluster Offshore Energie samen om de valorisatie van grote afgedankte composietstructuren gedetailleerd in kaart te brengen. Dit project werd door VLAIO gesteund in het kader van de interclusteroproep 2017.

Aircargo Belgium:

Binnen het IBN-project Aircargo Belgium werken bedrijven samen om een Webbased cloud applicatie vorm te geven waarmee op gestructureerde wijze goederen worden aangeleverd en opgehaald bij een handler. Voor dit project dat past binnen de digitalingsstrategie van ACB en waarvan de resultaten worden uitgerold binnen de community van Aircargo Belgium werd geen steun aangevraagd.

De ondernemingen binnen Aircargo Belgium hebben in de tussentijd samen ook hun schouders gezet onder de oprichting van de Aircargo Academy waardoor in de toekomst gezamenlijke opleiding voor de cluster kunnen georganiseerd worden.

Bouwindustrialisatie:

Onder impuls van het innovatief bedrijfsnetwerk bouwindustrialisatie werkten clusterleden (aannemers, architecten, materiaalproducenten) samen om tot een prefab model badkamer te komen. Dit innovatief concept werd als succesvol toegepast op een eerste site. Deze samenwerking kwam tot stand zonder verdere overheidssteun.

Op basis van de eerste twee projectjaren kunnen we enkele bevindingen meegeven inzake de dynamiek bij de innovatieve bedrijfsnetwerken:

- De opstart van de werking verliep in vele gevallen traag. Bovendien dient er door de nieuwe initiatieven bij de opstart nog veel aandacht besteed worden aan 'versterken en uitbouwen van de community' en het opzetten van de clusterorganisatie.
- Het tot stand brengen van samenwerking tussen ondernemingen vraagt tijd en energie. IBN-projecten zijn er toch al in geslaagd om ondernemingen in de geselecteerde domeinen onderling te doen samenwerken. Het gaat hierbij om opgestarte coöperatieve en collectieve samenwerkingsprojecten op vlak van innovatie en/of operationele samenwerkingen. Bij sommige innovatieve bedrijfsnetwerken verloopt het opstarten van effectieve samenwerkingen trager en zit de meerwaarde van de clusterwerking vooralsnog in het kennisdelen en netwerken.
- Via de oproep interclusterprojecten in 2017 en 2018 werd de onderlinge samenwerking tussen IBN's of de samenwerking van innovatieve bedrijfsnetwerken met andere innovatie-actoren aangemoedigd. In deze oproep 2017 werden 13 projecten gesteund, waarvan 9 collectieve projecten. In 2018 werd de oproep specifiek gericht naar innovatieve bedrijfsnetwerken, maar was met slechts 2 gesteunde projecten minder succesvol. De gerealiseerde samenwerkingsprojecten nemen veelal de vorm aan van collectieve projecten voor kennisopbouw en -verspreiding. Andere vormen van onderlinge samenwerking tussen innovatieve bedrijfsnetwerken zijn het organiseren van gezamenlijke events (EUKA – Smart cities Vlaanderen) en het opzetten van gemeenschappelijke inhoudelijke werkgroepen over de grenzen van de innovatieve bedrijfsnetwerken heen (Off-shore Energie en Innovatieve Coating, Smart Cities Vlaanderen en Smart Buildings). Daarnaast zijn er ook clusterorganisaties die hun clusterleden vertegenwoordigen in onderzoeksprojecten van Vlaamse kennisinstellingen (EUKA, MAAS).
- Enkele innovatieve bedrijfsnetwerken werken samen met speerpuntclusters. Deze samenwerking gebeurt op projectbasis (Power to Gas – Flux50, ACB-VIL) en/of via gezamenlijke activiteiten. Zoals hierboven al vermeld, wordt van sommige innovatieve bedrijfsnetwerken verwacht dat ze na afloop van het project integreren in de speerpuntclusterwerking (Composieten, Offshore).
- Verschillende innovatieve bedrijfsnetwerken hebben de voorbije 2 jaar los van de hierboven vermelde oproepen voor clustersamenwerking al een succesvolle projectwerking op gang gebracht waarbij zowel Vlaamse als Europese middelen verkregen werden.
- De VLAIO-financiering heeft aan sommige initiatieven een belangrijke impuls gegeven aan de uitbouw van een professionele en goed uitgebouwde clusterorganisaties (FLAG, AIRCARGO, EUKA).
- Sommigen IBN-projecten zijn erin geslaagd om zich met een eigen identiteit te profileren als vertegenwoordiger van de bedrijven en worden in hun rol ook erkend door andere overheden en kennisinstellingen (B-Hive, EUKA, ACB, Power to Gas, ...). Andere IBN-projecten slagen er veel minder in om een cluster tot stand te brengen met een eigen identiteit die losstaat van de uitvoerende organisatie. Het gaat in dit laatste geval veelal om initiatieven met ondersteuning vanuit een grote bestaande organisatie.
- Een aantal innovatieve bedrijfsnetwerken hebben een internationale dimensie in hun werking ingebouwd. Zo hebben EUKA en B-HIVE in dit verband gebruik gemaakt van een fast-track mogelijkheid om structurele partner te worden van het FIT. Beide organisaties krijgen hiervoor aanvullend op de IBN-projectfinanciering gedurende 3 jaar financiering vanuit FIT. Voor zowel FLAG (via Agoria) als IoT4Society (via DSP Valley) en Flanders.Health (via Flanders.bio) geldt eveneens dat ze een meer structurele relatie uitbouwden met FIT.

2.2.4 Opvolging

De opvolging van de innovatieve bedrijfsnetwerken vanuit VLAIO gebeurt op 3 niveaus. Zo is het agentschap aanwezig als waarnemer bij de stuurgroep-vergaderingen en is er een accountmanager die vanuit VLAIO de werking opvolgt en fungeert als eerste aanspreekpunt voor de innovatieve bedrijfsnetwerken. Daarnaast gebeurt de inhoudelijke opvolging via de verslaggeving van de uitvoering van de overeenkomst. Deze verslaggeving bestaat uit een jaarlijks cofinancieringsverslag en financieel verslag ten behoeve van de jaarlijkse afrekening van de subsidie en een jaarlijks inhoudelijk voortgangsverslag (incl. KPI's en voortgang van het clusterpact). Naast verplichte KPI's rond het bereikte aantal leden en het aantal opgestarte samenwerkingsinitiatieven zijn de KPI's van de innovatieve bedrijfsnetwerken gegroepeerd rond 'wat ze doen', 'hoe de bedrijven betrokken zijn' en 'welke resultaten er bereikt' worden. Tenslotte bevraagt het agentschap zelf actief leden van de innovatieve bedrijfsnetwerken naar hun betrokkenheid bij en tevredenheid over de werking van de innovatieve bedrijfsnetwerken waarvan ze lid zijn.

Box 3: De mening van de ondernemingen

In 2018 ging VLAIO via een bevraging bij de ledenondernemingen van 13 gesteunde IBN-projecten rechtstreeks in interactie met de ondernemingen om volgende punten van het clusterbeleid in kaart te brengen:

- De betrokkenheid van de clusterleden in de cluster;
- De relevantie van de activiteiten en diensten binnen de cluster;
- De mate van samenwerking binnen de cluster;
- De mogelijke impact van de clusterwerking op de ondernemingen;
- De algemene tevredenheid van de ondernemingen over de cluster(werking)

Bij afsluiting van de enquête hadden in het totaal 205 personen (23%) de vragenlijst ingevuld. In het algemeen zijn de resultaten van deze eerste bevraging relatief positief. Zo geeft 81% van de ondernemingen aan dat de activiteiten van de clusterwerking grotendeels of zelfs onmiddellijk aansluiten bij de noden van hun onderneming. 75% van de respondenten geven een score hoger dan 7 op 10 inzake hun algemene tevredenheid over de IBN-werking. Het stemt bovendien hoopvol dat er na het eerste projectjaar al eerste samenwerkingen opgestart zijn tussen de clusterleden. De impact op de concurrentiepositie van de clusterleden is na 1 jaar clusterwerking weliswaar nog eerder beperkt.

Uit de resultaten blijkt ook een duidelijke vraag vanwege de ondernemingen die meewerkten aan de bevraging om meer doel- en resultaatgericht te werken. Ze wensen dat er door de clusterorganisaties voldoende focus wordt gelegd in de activiteiten en dat er sterker wordt ingezet op het samenbrengen van de ondernemingen rond concrete projecten/cases. Het is van belang dat de clusterorganisaties hiermee rekening houden om de toegevoegde waarde en de impact van hun clusterwerking te vergroten.

Hoofdstuk 16

Clusters in relatie tot de andere actoren in het kennis- en innovatie ecosysteem

De doelstelling van dit tweede hoofdstuk is om een duidelijker beeld te schetsen van de voor de clusters relevante actoren en initiatieven in Vlaanderen. Sommige van deze actoren zijn (actieve) stakeholders van de clusters en met andere wordt samengewerkt op projectniveau of op ad-hoc basis. We beperken ons hierbij tot de belangrijkste.

1 Strategische Onderzoekscentra

Vlaanderen beschikt met imec, VIB, Flanders Make en VITO over vier strategische onderzoekscentra. Deze SOC's, die elk gebouwd zijn rond wetenschapsdomeinen waarin Vlaanderen op academisch vlak excelleert, dienen een brugfunctie te vervullen tussen het fundamenteel en het toegepast onderzoek. Met elk van de SOC's is een convenant afgesloten waarin zowel de dotatie als de taken en kpi's opgenomen worden. Met uitzondering van Flanders Make hebben deze strategische onderzoekscentra geen specifieke ledenwerking naar bedrijven.

Tabel 65 Dotaties toegekend aan de strategische onderzoekscentra (miljoen euro)

	2017	2018	2019
imec	108,3	109,6 (+14,0 voor ICON)	111,2 (+10,0 voor ICON)
VIB	59,3	59,9	60,9
Flanders Make	18,4	18,4 (+10,0 voor ICON)	18,7(+9,2 voor ICON)
VITO	40,1	40,8	50,0*

Bron: data EWI

(*) onder voorbehoud

De Vlaamse middelen naar de strategische onderzoekscentra beperken zich niet tot de dotatie. Zo zijn ze de strategische onderzoekscentra ook (mede)begunstigde van projecten in de reguliere steunkanalen en ad-hoc projecten (bv. smart cities projecten van imec).

Enkele van de strategische onderzoekscentra zijn ook vertegenwoordigd in de Raden van Bestuur van de speerpuntclusters. Zo is VITO lid van de Raad van Bestuur van VIL en Catalisiti, terwijl imec lid is van de Raad van Bestuur van VIL. Daarnaast zijn VITO en imec via Energyville eveneens vertegenwoordigd in de RvB van FLUX50.

De strategische onderzoekscentra zijn ook betrokken in clusterprojecten op de geoormerkte middelen van de speerpuntclusters. In 2017 en 2018 ging het om respectievelijk 2,2 miljoen euro en 3,6 miljoen euro steun (zie tabel 6) of omgerekend 5% en 8% van de geoormerkte middelen. Daarnaast zijn de strategische onderzoekscentra ook beperkt betrokken als onderaannemer of als niet contractueel verbonden onderzoekspartner. VITO neemt het meest deel aan samenwerkingsprojecten binnen de clusters door deelname aan projecten bij CATALISTI, FLUX50 en VIL. In het kader van de vernieuwing van de clusterpacten en het nieuwe convenant van VITO zullen waar relevant wederzijdse engagementen opgenomen worden inzake de samenwerkingen tussen VITO en de respectievelijke speerpuntclusters.

Sommige van de strategische onderzoekscentra zijn ook betrokken bij de innovatieve bedrijfsnetwerken. Zo zijn bijvoorbeeld imec samen met Flanders Make toegetreden als lid van de stuurgroep van EUKA en probeert men

vanuit sommige innovatieve bedrijfsnetwerken samenwerkingsprojecten in te koppelen in de ICON-calls van imec en/of Flanders Make. Daarnaast bestaat er ook een link tussen IMEC en de IBN-projecten die gelinkt zijn aan het thema smart cities. Verder speelt Flanders Make ook een beperkte rol als uitvoerder binnen het IBN-project Digitizing Manufacturing. VITO is op zijn beurt zijdeling verbonden aan de innovatieve bedrijfsnetwerken Power to Gas en Space 4.0. VIB is zelf niet actief betrokken in het Vlaams clusterbeleid maar kan inhoudelijk via Flanders.bio gelinkt worden aan het nieuwe IBN Flanders.Health.

2 Kennisinstellingen

De Vlaamse universiteiten en hogescholen zijn eveneens belangrijke stakeholders van de speerpuntclusters. De kennisinstellingen zijn rechtstreeks vertegenwoordigd in de RvB van de diverse speerpuntclusters, soms met enkele vertegenwoordigers, soms met allemaal een zitje in de RvB. Daarnaast nemen ze ook actief deel als onderzoekspartners aan de clusterprojecten ter uitvoering van het competitiviteitsprogramma van de speerpuntclusters.

Concreet ging er in 2017 en 2018 respectievelijk circa 23 miljoen euro en 19,7 miljoen euro naar de kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen) in het kader van clusterprojecten op de geoormerkte middelen. Het gaat hierbij om deelname van de onderzoeksgroepen als uitvoerders aan zowel ICON-projecten en cSBO-projecten als VIS- en COOCK-projecten. De middelen die kennisinstellingen ontvangen als onderaannemer of als onderzoekspartner van een onderneming binnen een clusterproject worden niet meegerekend in deze cijfers. In de praktijk is dit laatste relatief beperkt. Zo ontvingen de kennisinstellingen in 2017 en 2018 respectievelijk bijkomend 367.000 euro en 343.000 euro als onderaannemer in projecten, bovenop de hierboven vermelde cijfers.

Tabel 66 Clusterprojecten van speerpuntclusters – steun verdeeld naar organisatietype

	2017*		2018**	
	Miljoen euro	%	Miljoen euro	%
Bedrijven	11,3	25%	19,3	42%
Kennisinstellingen***	23,0	51%	19,7	43%
Strategische onderzoekscentra	2,2	5%	3,6	8%
Collectieve onderzoekscentra	3,8	9%	0,7	1%
Speerpuntclusters	3,7	8%	2,0	4%
Overige	1,1	2%	0,3	1%
Totaal	45,1	100%	45,5	100%

Bron: VLAIO, ICAROS

(*) Projecten op de geoormerkte middelen beslist in 2017: Inclusief de projecten als lichte structuur van Flanders' Food en de projecten in de oproep transitieprioriteiten, exclusief de oproep interclusterprojecten

(**) Projecten op de geoormerkte middelen beslist in 2018 : exclusief de oproep interclusterprojecten

(***) De kennisinstellingen omvatten de universiteiten, hogescholen en ILVO.

Voor Flanders' Food en de Blauwe cluster zijn respectievelijk ILVO en VLIZ eveneens belangrijke partners bij de uitvoering van de LT-agenda. VLIZ zetelt als vertegenwoordiger van de Wetenschappelijke Adviesraad in de Raad van Bestuur van de Blauwe Cluster. ILVO is niet alleen host van de Food Pilot, waar Flanders Food actief en financieel in participeert maar neemt ook actief deel aan de clusterprojecten binnen Flanders Food. Daarnaast treedt ILVO ook op als clusterorganisatie van het innovatief bedrijfsnetwerk Smart Digital Farming.

3 Collectieve onderzoekscentra

De Belgische collectieve onderzoekscentra vinden hun oorsprong in de besluitwet van 30 januari 1947, genaamd "De Grootewet". Zij werden opgericht om specifiek een leemte in te vullen tussen industriële bedrijven enerzijds en onderzoeksorganisaties anderzijds, door meer industriële bedrijven aan te moedigen tot wetenschappelijk en technologisch onderzoek met het oog op de verbetering van het rendement, van de kwaliteit en van de productie. Op heden zijn er nog acht collectieve onderzoekscentra die hun oorsprong hebben in de "De Grootewet": Centexbel (textiel), BCRC (keramiek en glas), Sirris (technologische industrie), OCW (wegenbouw), OCCN

(cement), wood.be (houtbewerking), WTCB (bouw), en WTOCD (diamantindustrie). Daarnaast zijn er drie zogenaamde gelijkgestelde centra (CRM, BIL en VOLTA/TECNOLEC) die werden opgericht met dezelfde doelstellingen, maar werken op basis van een vrij toegestaan lidmaatschap en bijdrage in plaats van op basis van het verplichte lidmaatschap dat de collectieve onderzoekscentra volgens de “De Grootewet” kennen. Daarnaast worden VIGC en CLUSTA, twee clusterorganisaties met een gelijkaardige werking als de collectieve onderzoekscentra, traditioneel ook tot deze groep gerekend.

De grote collectieve onderzoekscentra (SIRRIS, CENTEXBEL, WTCB) zijn actieve stakeholders van de speerpuntclusters als lid dan wel via aanwezigheid in de raden van bestuur. Zo was SIRRIS betrokken bij de opstart van SIM en zetelt Centexbel in de board van CATALISTI. WTCB is dan weer vertegenwoordigd in de raad van bestuur van FLUX50.

Naast hun betrokkenheid in de stuurorganen van de speerpuntclusters zijn de collectieve onderzoekscentra ook betrokken in de projectwerking. Zo ging er in 2017 en 2018 respectievelijk 3,8 miljoen euro en 0,7 miljoen euro van de geoormerkte middelen naar de collectieve onderzoekscentra. Het gaat hierbij grotendeels om middelen in het kader van de interclusteroproepen 2017-2018 en de oproep transitieprioriteiten in 2017. Behalve de grote collectieve onderzoekscentra zijn ook BIL, OCW en CLUSTA (beperkt) betrokken binnen de projectwerking en is VOLTA/TECNOLEC waarnemer binnen de RvB van Flux50. Daarnaast is TECNOLEC, net zoals Sirris, WTCB en Centexbel, in een aantal clusterprojecten betrokken als onderaannemer of onderzoekspartner. Daar waar dit bedrag in 2017 quasi verwaarloosbaar was, ging in 2018 op deze manier additioneel 841.000 euro extra naar de collectieve onderzoekscentra.

De collectieve onderzoekscentra zijn daarnaast ook sterk betrokken in de innovatieve bedrijfsnetwerken en dit in de rol als hostorganisatie en (mede-)uitvoerder van een IBN-project. Dit is het geval voor WTCB (#3), Sirris (#3) en Centexbel (#1).

4 Andere innovatie-actoren

Naast de strategische onderzoekscentra, de kennisinstellingen en de collectieve onderzoekscentra zijn er nog andere actoren van dichtbij betrokken bij het Vlaams clusterbeleid. Het gaat hierbij om federaties, sectororganisaties en andere kleinere ledenorganisaties/vzw's die deel uitmaken van het VLAIO-netwerk maar geen structurele financiering ontvangen vanwege de Vlaamse overheid. Vele van deze actoren nemen actief deel aan activiteiten/projecten van de diverse clusters of als clusterorganisatie in het programma innovatieve bedrijfsnetwerken.

Bij de speerpuntclusters is er in sommige gevallen een duidelijke onderlinge afstemming in de taakverdeling tussen de betrokken federatie en de speerpuntcluster (bv. Catalisti – ESSENCIA, Flanders' Food – FEVIA). De grote sectorfederaties zoals Essencia en Fevia zetelen als belangrijke stakeholders dan ook in de Raad van Bestuur van respectievelijk Catalisti en Flanders' Food.

AGORIA speelt als clusterorganisatie en/of mede-uitvoerder van de innovatieve bedrijfsnetwerken Composieten, IoTValuechain, Digitizing Manufacturing en zijn structurele samenwerking met FLAG ook een rol in het Vlaams clusterbeleid. Daarnaast is AGORIA vertegenwoordigd in de raad van bestuur van SIM en lid van FLUX50.

Ook kleinere (sector)organisaties zijn vaak actief betrokken bij de clusterwerking. Zo zijn bijvoorbeeld Pack4Food en Sensnet via de projectwerking zeer actief in Flanders Food, net zoals Flanders Biobased Europe, als lid van de Raad van Bestuur dicht bij Catalisti staat.

5 Team bedrijfstrajecten

Het team bedrijfstrajecten vormt als Front officie voor tal van bedrijven de toegangspoort tot VLAIO en zijn ruimere netwerk van partners. De focus ligt hierbij op het ondersteunen en adviseren van bedrijven om hun innovatieve plannen, groeiambities of bedrijfstransformatie waar te maken.

Zoals is opgenomen in de clusterpacten werken de speerpuntclusters en het VLAIO Team Bedrijfstrajecten samen om enerzijds de noden van bedrijven inzake informatie over steunmaatregelen maximaal in te vullen en anderzijds gepast advies en begeleiding aan te bieden om de business case van de bedrijven te ondersteunen. Onderlinge doorverwijzing waar nodig en relevant voor de ondernemingen en een efficiënte informatie-uitwisseling moeten hiertoe aan bijdragen. De speerpuntclusters bepalen bij de projectgeneratie van clusterprojecten zelf in hoeverre ze de dit proces zelf willen begeleiden of deze begeleiding willen uitbesteden en/of het team bedrijfstrajecten meer actief betrekken. Tijdens een periodiek overleg tussen de speerpuntclusters en het team bedrijfstrajecten zullen de afspraken opgevolgd en besproken worden.

Enkele van de innovatieve bedrijfsnetwerken hebben de voorbije jaren beroep gedaan op de competenties van het team bedrijfstrajecten voor cocreatie-sessies. Een voorbeeld hiervan is de ondersteuning van de 'ik innoveer sessies' die georganiseerd werden door EUKA.

6 Actoren actief in ondernemerschapsbevordering

Naast de speerpuntclusters worden ook de actoren in het overheidsbestek 'ondernemerschapsstimulering' beschouwd als structurele partners van VLAIO. Dit overheidsbestek heeft als doelstelling om enerzijds te sensibiliseren rond ondernemerschap en anderzijds de Vlaamse ondernemingen op vlak van ondernemerschap te begeleiden binnen een levenscyclusbenadering met een bijzondere aandacht voor hoge groei-bedrijven. Belangrijkste actoren in dit veld zijn grote werkgeversorganisaties zoals VOKA en UNIZO maar ook kleinere organisaties die elk in het kader van deze overheidsopdracht een specifiek dienstverleningspakket hebben uitgewerkt.

Tot op heden ligt de focus van de speerpuntclusters sterk op innovatie en zijn ze minder betrokken in dienstverlening rond ondernemerschapsbevorderende thema's daar waar in Europa een evolutie waarneembaar is dat clusters ook inzetten op ondernemerschapsbevordering. VIL heeft in dit verband recent een initiatief rond start-ups opgezet in samenwerking met KBC, net zoals CATALISTI betrokken is bij de werking van de incubator voor de duurzame chemie (Bluechem), FlandersFood startte een samenwerking met een hogeschool met een project rond jongeren-ondernemerschap.

In lijn met de business case benadering is het de bedoeling dat de structurele partners ook hun leden/ondernemingen doorverwijzen waar nodig/relevant. Het VLAIO-netwerk neemt verschillende initiatieven om kennis te delen in het netwerk in verband met activiteiten en diensten van andere organisaties. Ook kwamen enkele van de actoren in ondernemerschapsbevordering hun dienstverlening al kort voorstellen tijdens een leerplatform voor clusters. Hieruit vloeiden ad-hoc een aantal acties/projecten uit voort. Meer structurele/concrete afspraken voor samenwerking werden er tussen de clusters en deze actoren tot op heden echter nog niet gemaakt.

Aanvullend kan opgemerkt worden dat VOKA lid is van de RvB van de speerpuntclusters FLUX50 en dat het eveneens drijvende kracht was achter het IBN-project Aircargo Belgium. VCB is als federatie ook betrokken bij de innovatieve bedrijfsnetwerken die betrekking hebben op de bouwsector.

7 Transitieprioriteiten

In het kader van de langetermijnstrategie VISIE2050 van de Vlaamse Regering werden in 2017 zeven transitieprioriteiten vastgelegd.

- **Circulaire economie**
- Slim wonen en werken
- **Industrie 4.0**
- Levenslang leren
- Zorg en samenleven
- **Mobiliteit**
- **Energietransitie**

Voor elk van deze transitieprioriteiten werd een transitie-manager aangeduid en een startnota goedgekeurd. De speerpuntclusters zijn via hun respectievelijke clusterpacten actief ingekoppeld met de transitieprioriteiten Circulaire economie, industrie 4.0 en Energie. In de clusterpacten worden de hoofdlijnen beschreven op welke manier de clusterorganisaties kunnen samenwerken met de transities met als belangrijkste doelstelling deze transversale prioriteiten een plaats te geven in de werking van de speerpuntclusters. Recent werd op vraag van VIL ook 'mobiliteit', met als trekker MOW, toegevoegd aan het lijstje van transitieprioriteiten waar rond de speerpuntclusters kunnen werken.

Concreet wordt er door de speerpuntclusters gewerkt aan clusterprojecten in deze transitieprioriteiten. De financiering voor deze projecten kan gebeuren via de geoormerkte middelen van de speerpuntclusters of via de projectmiddelen waarover de transitie-managers van de respectievelijke transitieprioriteiten beschikken. Zowel Flanders' Food als Catalisti zijn betrokken bij een proeftuinproject uit de projectoproepen industrie 4.0. Flux50 heeft dan weer op zijn beurt een rol gespeeld om zijn in ledenbedrijven in te koppelen in de oproepen rond energie bij VEA.

Tabel 67 Middelen ter beschikking van de transitie-managers voor oproepen en projecten in transitieprioriteiten (miljoen euro)

	Trekker	2017	2018	2019
Circulaire economie	OVAM	4,8	6,1	3,0
Industrie 4.0	VLAIO	4,0	4,0	4,0
Energie	VEA	n.b.	n.b.	n.b.

Bron: Transitie-managers

In 2017 werd door VLAIO een specifieke oproep gedaan voor clusterprojecten in de transitieprioriteiten circulaire economie, industrie 4.0 en energie. Deze oproep, waarbij de speerpuntclusters in de lead waren en met betrokkenheid van de respectievelijke transitie-managers, resulteerde in 11 (industrie 4.0), 6 (circulaire economie) en 3 (energie) samenwerkingsprojecten voor een totaal steunbedrag van 10 miljoen euro.

Om de bijdrage van de speerpuntclusters aan de transitieprioriteiten te intensifiëren werd in 2018 een 2-jarige overheidsopdracht gegund aan IDEA Consult om de speerpuntclusters te ondersteunen bij de opzet en uitwerking van clusterprojecten in de transitiedomeinen (inclusief mobiliteit). De focus ligt hierbij op projecten waar meerdere speerpuntclusters bij betrokken zijn. Op dit ogenblik zijn een vijftal leads op KT geïdentificeerd die verder door werkgroepen worden uitgewerkt tot concrete projecten. De opstap van 20 miljoen euro aan geoormerkte middelen zal in principe voor deze projecten aangewend kunnen worden. Daarnaast zal in het kader van deze opdracht in 2019 ook gestart worden met het definiëren van LT-thema's, rekening houdend met de Europese context en evoluties.

8 Afstemming van innovatieclusters met andere beleidsdomeinen

Hoewel de innovatieclusters gefinancierd worden met middelen vanuit het departement economie, wetenschap en innovatie, neemt dit niet weg dat er ook met andere beleidsdomeinen een intensieve interactie is in functie van de uitvoering van de actieplannen en/of LT-strategie van de verschillende clusters en de noden van de ondernemingen binnen het domein.

8.1 Internationaal Vlaanderen – FIT

Het is de expliciete verwachting dat speerpuntclusters naast de 3 vooropgestelde rollen een duidelijke internationale dimensie hebben binnen hun werking. Voor elk van de speerpuntclusters geldt in dit kader dat er in het clusterpact afspraken worden gemaakt hoe samengewerkt zal worden met het beleidsdomein Internationaal Vlaanderen en FIT in het bijzonder. Voor FIT geldt dat de speerpuntclusters erkend worden als centraal aanspreekpunt voor innovatie in de respectievelijke domeinen. Voor elk van de speerpuntclusters wordt door FIT een single point of contact (SPOC) aangesteld die een efficiënte informatie-uitwisseling en contacten garandeert. VIL, Flanders' Food (via FEVIA) en Catalisti (via ESSENCIA) zijn net zoals een beperkt aantal innovatieve bedrijfsnetwerken (EUKA, B-Hive) bovendien structurele partner van FIT en ontvangen hiervoor een jaarlijkse financiering voor een periode van 3 jaar.

Samen met FIT werkt VLAIO aan het opzetten van een nieuwe communicatie toolkit om internationaal de sterktes van Vlaanderen te promoten. De speerpuntclusters zullen hierbij een belangrijke positie innemen. Dit kadert in het project "Vlaanderen versnelt".

Box 4: Internationale dimensie van de Vlaamse Clusters

De internationale dimensie van speerpuntclusters beperkt zich niet tot de afspraken met FIT. Er zijn enerzijds activiteiten in het kader van het internationaliseren van de bedrijfsactiviteiten van de clusterleden en anderzijds mogelijkheden om in het kader van de LT-agenda van de speerpuntclusters aan te haken bij Europese netwerken of calls binnen H2020 of Interreg. Zo staat internationalisering centraal in de LT-agenda van FLUX50 waardoor deze speerpuntcluster van bij de start zeer actief deelneemt aan Europese netwerken en probeert het zijn bedrijven actief in te koppelen in Europese oproepen en initiatieven. Flanders' Food werkt zowel via de European Food Alliance en S3-Platformen (bv. smart sensors 4 Agri-Food) als via specifieke Europese projecten (bv. Conssensys, ...) samen met andere (voedings)clusters en innovatieactoren in Europa. Ook VIL is ingebed in een internationaal netwerk van (cluster)initiatieven in het domein logistiek en neemt zoals Catalisti waar relevant deel aan internationale projecten. Daar waar bij sommige speerpuntclusters deelname aan internationale projecten ingebed is in een internationaliseringsstrategie die uitgewerkt met de stakeholders, staan aan anderen op dit vlak minder ver en gebeurt de deelname aan Europese projecten nog meer op ad hoc basis.

In tegenstelling tot de speerpuntclusters is de internationale dimensie voor de innovatieve bedrijfsnetwerken geen absolute vereiste. De IBN-projecten worden door VLAIO wel aangemoedigd om zich te registreren op het European Cluster Collaboration Platform (ECCP) en de voor innovatieve bedrijfsnetwerken relevante calls inzake internationale samenwerking tussen clusterorganisaties worden kenbaar gemaakt door VLAIO. 8 innovatieve bedrijfsnetwerken en 3 speerpuntclusters zijn intussen geregistreerd op het ECCP.

B-Hive en EUKA zijn via een fast-track procedure structurele partner geworden van FIT. Ook andere IBN-projecten zijn in een zeer internationale omgeving actief en zetten in de praktijk toch sterk in op internationalisering via aanwezigheid op internationale fora en beurzen (Aircargo, Flanders Bike Valley, FLAG, ...) dan wel via deelname aan Europese projectoproepen (Smart Digital Farming, Power To Gas, Off-shore, ...). Zo is Smart Digital Farming sinds kort mede-uitvoerder van het omvangrijke Agrihubs-project van de Europese Unie waardoor de clusterorganisatie kan optreden als een belangrijke accelerator voor de evolutie van industrie 4.0 in de Vlaamse agrifoodsector. DSP Valley en Flanders.bio, die betrokken zijn als clusterorganisaties van de IBN-projecten IoT4Society en Flanders.health, hebben sinds lang een internationale focus en halen via deze weg middelen binnen voor hun clusterwerking. Zo is DSP Valley betrokken bij de Europese projecten Smartcitytech en IoT4industry. Ook niet door VLAIO gefinancierde clusterinitiatieven zoals Flandersbiobased Valley zijn internationaal actief via Interreg- en H2020-oproepen.

8.2 Beleidsdomein Werk en Sociale Economie

De afstemming tussen het beleidsdomein werk en sociale economie (WSE) en de speerpuntclusters (met uitzondering van de Blauwe cluster) bestaat erin dat de clusterorganisaties een antennefunctie uitbouwen waarbij de informatie om mogelijke toekomstige competentienoden in het domein, die het gevolg zijn van innovaties in de cluster, te capteren en door te verwijzen naar de daarvoor geschikte organisatie. Hier staan in geen geval middelen tegenover voor de clusterorganisaties. In 2017 en 2018 waren er vanuit WSE/ESF, in onderlinge afstemming met VLAIO, twee ESF-oproepen voor de innovatieclusters om de toekomstige competentienoden in hun domein in kaart te brengen en hierdoor een werking rond human capital binnen de innovatieclusters op gang te brengen. In totaal namen 7 Innovatieve bedrijfsnetwerken en 4 speerpuntclusters succesvol deel aan deze SCOPE-oproep. Op dit ogenblik zijn er al enkele projecten afgerond en worden voor andere de actieplannen in overleg met de stakeholders (bedrijven, VDAB, Syntra, vakbonden, ...) opgemaakt. In 2018 werd met de SWITCH-oproep de mogelijkheid gegeven aan de clusters om verder te werken rond human capital. Met deze oproep gaan drie van de innovatieclusters in op de mogelijkheid om concrete leeruitwisselingstrajecten op te zetten tussen werknemers van de betrokken clusterleden.

8.3 Andere beleidsdomeinen

Naast de meer structurele samenwerking met FIT en WSE voor elke van de speerpuntclusters, gelden er voor sommige speerpuntclusters bijkomende afspraken met andere beleidsdomeinen. Zo heeft VIL afspraken met het Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) en is FLUX50 via het Vlaams Energie Agentschap in het clusterpact gelinkt aan het beleidsdomein Omgeving. In het recent afgesloten clusterpact van de Blauwe cluster werden ook de beleidsdomeinen mobiliteit en openbare werken, Energie en Klimaat, Visserij en Toerisme opgenomen, aangevuld met de Federale overheid inzake het Marien Ruimtelijk Plan. In de praktijk staan hier geen of slechts beperkte bijkomende middelen voor de clusterorganisatie tegenover. Een uitzondering hierop vormen de middelen (1,17 miljoen euro; 78 MM) die VIL jaarlijks verkrijgt van MOW in het kader van de overheidsopdracht “multimodaal Vlaanderen”.

Bij de innovatieve bedrijfsnetwerken wordt er in sommige gevallen ook samengewerkt met of aangehaakt bij initiatieven en projectoproepen uit andere beleidsdomeinen op Vlaams en/of federaal niveau. Zo is Flanders Bike Valley zelf actief betrokken bij het project Cold2Gold van Sport Vlaanderen rond innovatieve koelkledij en maakte Waterstofnet, de clusterorganisatie van het IBN-project Power to Gas, een potentieelstudie voor groene waterstof in het Vlaamse energielandschap, in opdracht van VEA (Vlaams Energieagentschap). Verder zijn ook Aircargo Belgium (douane, FAV, federaal kabinet mobiliteit, departement MOW) en EUKA (federaal kabinet mobiliteit), MAAS-ITS.be (federaal kabinet mobiliteit en departement MOW) in regelmatig overleg met andere beleidsdomeinen.

Hoofdstuk 17

Uitdagingen voor het clusterbeleid

In het derde hoofdstuk worden enkele recente belangrijke externe evoluties geschetst waar de Vlaamse clusters mee geconfronteerd worden. Het gaat hierbij in het bijzonder om evolutie en topdown beleidsthema's die in de toekomst tot belangrijke bijkomende taken/opdrachten bij de clusters kunnen leiden. Tot slot van dit deel gaan we in op enkele evoluties in het Europees clusterbeleid.

1 Toegenomen vraag naar samenwerking met clusters

In het tweede hoofdstuk werd al beschreven dat zowel de speerpuntclusters als de innovatieve bedrijfsnetwerken vaak met andere actoren samenwerken. De clusters komen hierbij steeds duidelijker in beeld en worden erkend als centrale actoren voor een bepaald domein. Deze evolutie zorgt ervoor dat zij in de loop van de voorbije jaren steeds sterker bevraagd worden door externe actoren om samen te werken en /of mee te werken in het kader van nieuwe initiatieven. Ook vanuit de overheid, zowel binnen als buiten het beleidsdomein EWI, wordt in toenemende mate een beroep gedaan op de speerpuntclusters. Voor deze bijkomende taken/activiteiten werden, uitzonderlijk voor Flanders' Food (zie box 6), bijkomende middelen voor de basiswerking van de clusterorganisatie voorzien.

Box 5: Deelname van Flanders' Food aan initiatieven rond eiwittransitie

In 2018 vond in opdracht van Vlaams minister van Economie en Innovatie Philippe Muyters een studie plaats naar de status en het potentieel van (hoog-) technologische oplossingen om vleeseiwitten te vervangen in het dagelijks dieet. Flanders' Food was van bij de start betrokken bij deze studie en maakte deel uit van de begeleidingscommissie. In het verlengde van deze studie werd door het beslissingscomité bij het Hermesfonds beslist om de basiswerking van Flanders' Food uit te breiden met 0,5 VTE voor een periode van 2 jaar met als doel in te zetten op de opportuniteiten van eiwittransitie voor de Vlaamse bedrijven.

2 Opstap in middelen voor clusterprojecten

Sinds de start van het Vlaams clusterbeleid en de goedkeuring van de eerste reeks speerpuntclusters in 2017 is er een substantiële toename aan geoormerkte projectmiddelen voor clusterprojecten. Daar waar de geoormerkte middelen voor lichte structuren (FF, SIM, CATALISTI en VIL) in 2016 nog 18 miljoen euro bedroegen, was er in 2017 een eerste budgettaire opstap met 40 miljoen euro. In 2018 werd de enveloppe van 58 miljoen euro te behouden, om in 2019 een volgende budgettaire opstap van 20 miljoen euro (exclusief de 20 miljoen euro voor moonshot) door te voeren voor de geoormerkte middelen van de speerpuntclusters, zonder bijkomende middelen voor de basiswerking.

Het opstarten van samenwerkingsprojecten tussen clusterleden is een proces dat veel tijd en begeleiding vraagt vanwege de clusterorganisaties. Het faciliteren van dit proces is dan ook een hoofdtaak van de speerpuntclusters die een substantiële personeelsinzet van de basiswerking vereist. Het benutten van de bijkomende geoormerkte middelen vraagt dan ook extra inspanningen van de clusterorganisatie door het genereren van extra projecten of grotere projecten. Bovendien werden er de voorbije jaren ook meer verantwoordelijkheden gegeven aan de speerpuntclusters in het proces dat betrekking heeft op de boordeling en de verdere opvolging van de clusterprojecten.

Box 6: Projecttypes voor clusterprojecten

De geoormerkte middelen kunnen vandaag door de speerpuntclusters ingezet worden op projecttypes die onder de beslissingsbevoegdheid van het Hermesbeslissingscomité vallen. Het gaat hierbij om volgende projecttypes voor kennisopbouw en kennisverspreiding:

- C-SBO;
- ICON;
- Coöperatieve onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten;
- COOCK-projecten.

Van belang hierbij is dat voor elk van deze projecttypes voldaan wordt aan de clusterspecifieke criteria:

- Inpassing in cluster-roadmap;
- Samenwerking / focus op meerdere bedrijven (minstens 3 Vlaamse bedrijven);
- Belang voor een ruimere groep bedrijven in Vlaanderen.

Bijkomende of aangepaste projecttypes zouden in de praktijk meer opportuniteiten kunnen geven voor benutting van de geoormerkte middelen.

3 Nieuwe beleidsthema's

Tijdens de legislatuur 2014-2019 van de Vlaamse Regering werden binnen het beleidsdomein economie, wetenschap en innovatie een aantal nieuwe beleidsthema's op de agenda geplaatst:

- Artificiële Intelligentie (AI)
- Cybersecurity (CS)
- Personal Medicine (PM)

Voor elk van deze thema's, waarvoor in overleg met de stakeholders een actieplan in uitwerking is, worden middelen vrijgemaakt. Zo wordt voor AI vanaf 2019 recurrent 32 miljoen euro per jaar ter beschikking gesteld om Vlaanderen in het koppeloton te brengen voor artificiële intelligentie.

Voor cybersecurity en personalised medicine worden respectievelijk jaarlijks 20 miljoen euro en 5 miljoen euro recurrent vrijgemaakt op de begroting³⁷.

Voor AI en CS geldt dat een deel van deze middelen aangewend zal worden om AI/CS te helpen implementeren in het bedrijfsleven. Vandaag zetten sommige van de speerpuntclusters binnen hun projectwerking al in op de thema's AI en CS. Om doorwerking in specifieke domeinen en sectoren te verzekeren en of te versterken van deze thema's de thema's AR/VR/XR die deel uitmaken van de brede digitaliseringsbeweging van de Vlaamse economie, zullen (bijkomende) inspanningen gevraagd worden van de speerpuntclusters. De wijze waarop dit dient te gebeuren is momenteel nog niet uitgewerkt. Voor elk van deze beleidsthema's zal ook aandacht moeten besteed worden aan de positionering van deze actieplannen/impulsprogramma's met geoormerkte middelen ten opzichte van de bestaande speerpuntclusters. Voor PM is het gesteunde Innovatieve bedrijfsnetwerk Flanders.health actief betrokken om de juiste partners rond de tafel te brengen.

Smart cities is een ander thema dat aan bod komt binnen de beleidsbrief 2019. Binnen dit beleidsdomein-overschrijdende thema staan de imec-proeftuin 'city of things', de ad-hoc projecten van imec (mobilidata, smart highway, ...) en de VLAIO oproep city of things voor steden en gemeenten centraal. Ook voor dit thema is er een duidelijke link met de door VLAIO-gesteunde innovatieclusters. Zo werden in de tweede oproep innovatieve bedrijfsnetwerken drie initiatieven gesteund in het domein smart cities (IoT4Society, IoTvaluechains, MAAS). Deze

³⁷ Voor PM zijn de budgetten op dit ogenblik beperkt tot een periode 2 jaar.

initiatieven hebben hierbij vanuit het agentschap de opdracht meegekregen om enerzijds de ondernemingen uit hun ecosysteem te vertegenwoordigen in het ruime smart cities ecosysteem en anderzijds de Vlaamse bedrijven actief in te koppelen in de projecten binnen de oproepen en initiatieven in het domein smart cities. Naast de innovatieve bedrijfsnetwerken zien we in de projectwerking van de speerpuntclusters VIL en FLUX50 zeer directe linken met het thema smart cities. Zo onderzocht VIL in één van de smart cities gerelateerde projecten in samenwerking met imec de mogelijke rol van micro-warehouses aan de rand van de stad en de juiste criteria voor een efficiënte IoT architectuur voor stadslogistiek (Intello-city). Bij Flux50 loopt in dit verband in samenwerking met het Agoria Smart Cities Committee het project 'Smart Energy City'. Op deze wijze worden ook steden en gemeenten actief betrokken bij clusterprojecten.

4 Moonshots

Binnen het beleidsdomein EWI werd er op de begroting 2019 binnen de budgettaire opstap van 20 miljoen EUR vrijgemaakt voor de financiering van moonshot-projecten. Het gaat hierbij om projecten die een fundamenteel probleem oplossen dan wel een disruptieve oplossing voorstellen gebruik makend van baanbrekende technologie die bovendien een potentieel groot effect hebben op het concurrentievermogen van onze economie. Kenmerkend voor deze moonshot-projecten is dat er een gedeelde verantwoordelijkheid is tussen kenniscentra, overheid en industrie. De speerpuntclusters werden uitgedaagd om samen met hun ondernemingen dergelijke moonshots te definiëren die de werkingstermijn van de clusterprogramma's overstijgen.

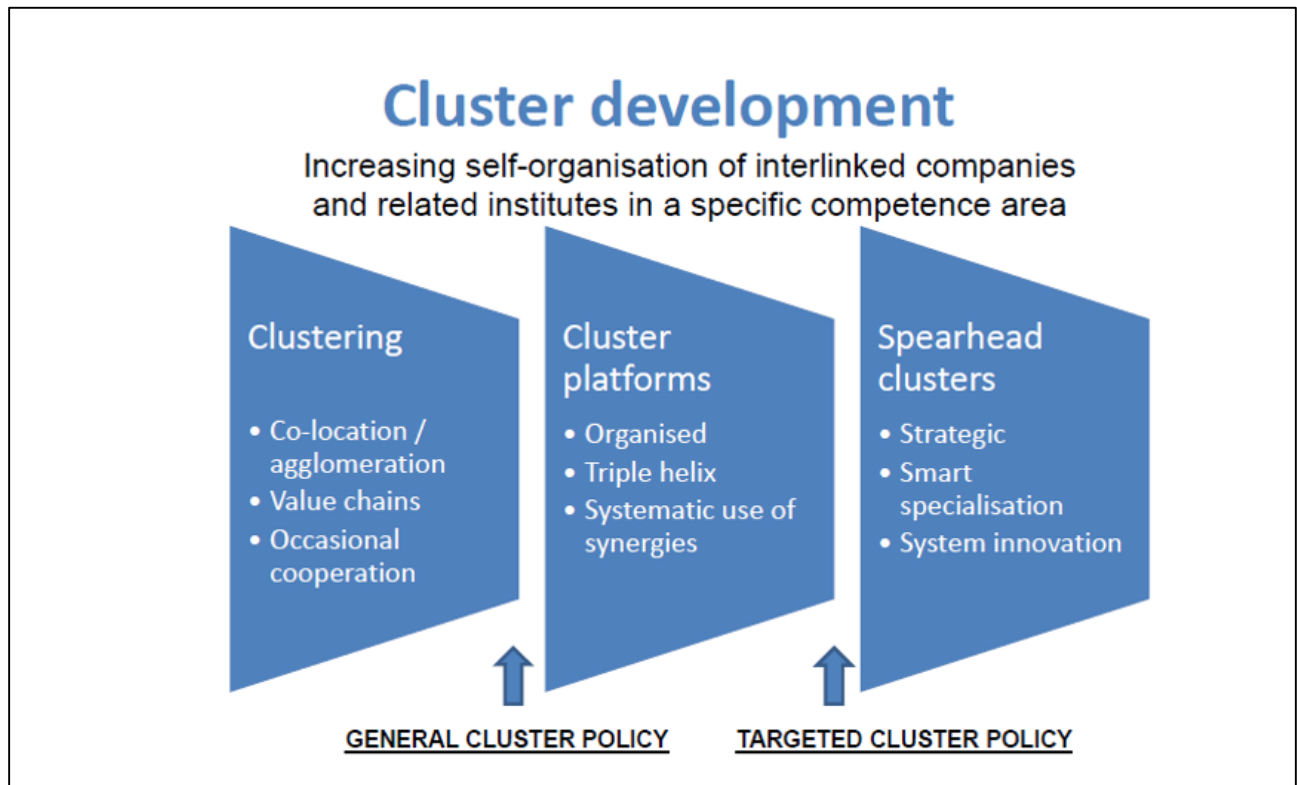
Eind maart 2019 werd een moonshot gelanceerd door de Vlaamse minister voor Economie en Innovatie om in te zetten op beloftevolle en baanbrekende technologische innovaties die een belangrijke bijdrage leveren aan een CO₂-arm Vlaanderen tegen 2050 en waarbij het mogelijk is met deze technologieën de wereld te veroveren. Gezien de cruciale rol die chemie en kunststoffen speelt in zowel de CO₂-emissies als in het vermijden ervan, krijgt de speerpuntcluster Catalisti een centrale regisseursfunctie in het moonshot-programma. Het is de bedoeling dat de 5 andere speerpuntclusters ook nauw betrokken zullen worden bij de uitrol van dit programma.

5 Vlaams Energie- en Klimaatplan

In het kader van het Vlaams Energie- en Klimaatbeleid wordt momenteel de laatste hand gelegd aan het Vlaams Energie en Klimaatplan. In de beleidsbrief 2019 wordt benadrukt dat het onderzoeks- en innovatiebeleid hiertoe actief aan dient bij te dragen. Ook de speerpuntclusters en hun bedrijven kunnen een bijdrage leveren aan de energietransitie en het klimaatbeleid in Vlaanderen. De wijze waarop dit kan gebeuren zal in 2019 duidelijker worden (cfr. ondernemingsplan VLAIO 2019).

6 Europees clusterbeleid

Clusters zijn in Vlaanderen geen nieuw gegeven, maar ook wereldwijd zijn clusters en clusterbeleid sedert lange tijd aan de orde en constant in evolutie. Van de “Porter” clusters met focus op co-locatie van bedrijven zien we recentere evoluties naar clustervorming in strategische domeinen en slimme specialisaties waarbij er een verschuiving is naar samenwerking in Triple Helix constellatie. Ook in Vlaanderen is men deze evolutie gevolgd met de speerpuntclusters, in strategische domeinen, te linken aan de transitieprioriteiten en de slimme specialisatie strategie hierop ook af te stemmen.

Bron: EWI-focus 12 mei 2014 - https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/bestanden/JanLarosse_-_12052014.pdf

Er wordt internationaal enerzijds zwaartepuntvorming en anderzijds een duidelijke verruiming vastgesteld van taken die verwacht worden van een cluster organisaties. Waar eerder veelal gekozen werd om focus te leggen (vb naar innovatie of naar ondersteuning van economische waardeketens, naar internationalisering, ...) is er een evolutie naar slimme combinatie van een aantal opdrachten ten behoeve van competitiviteit van bedrijven. Daarnaast zijn er ook evoluties merkbaar in de wijze waarop clusters ondersteund worden door de overheden.

6.1 Zwaartepuntvorming

In enkele regio's/landen kan, zowel naar taken als naar (O&O&I) middelen, een sterke zwaartepuntvorming worden vastgesteld in het clusterbeleid (Duitse Spitzencluster, Canadese Superclusters, Franse combinatie van Pôles de compétitivité met grappes d'entreprises, Noorwegen met Global Centres of Expertise , ...). Met de Speerpuntclusters die het zwaartepunt vormen van het Vlaams clusterbeleid heeft Vlaanderen ingespeeld op deze tendens.

6.2 Uitbreiding dienstenaanbod aan clusterorganisatie

Uit studies van de verschillende clusterinitiatieven op Europees niveau blijkt dat ondersteunende organisaties (zoals VLAIO), zowel publiek als semi-publiek, naast financiële steun vaak een uitgebreid dienstenpakket aanbieden aan de clusterorganisaties in hun regio. Dit dienstenpakket varieert tussen de regio's en kan zowel opleidingen als andere diensten - zoals bv. een kwaliteitsaudit - omvatten. De uiteindelijke doelstelling van elk van deze organisaties is om de competenties binnen de door hen ondersteunde clusterorganisaties te verhogen zodat de clusters aangestuurd worden door een professioneel team en de clusterexcellentie toeneemt.

Box 8: Opvolging door VLAIO van het Europees clusterbeleid

Door VLAIO worden recente Europese ontwikkelingen inzake clusterbeleid opgevolgd door deelname aan:

- het European Cluster Policy Forum (beleidsvertegenwoordigers van alle EU lidstaten) - ECPF
- Stakeholders consortium van "European Cluster Excellence Initiative " ter verbetering en verbreding van EU- kwaliteitslabel voor clusterorganisaties – ECEI II
- Support group voor "European Cluster Collaboration Platform" – ECCP
- ClusterIX en NMP-reg – beide Interreg-projecten die gericht zijn op kennisdeling met agentschappen die programma's beheren voor clusters en kennisdeling tussen bedrijven en kennisinstellingen.
- TCI – werkgroepen rond cluster governance en cluster evaluatie, inclusief portfolio evaluatie

6.3 Versterken van de link tussen clusterbeleid en ondernemerschap

Tijdens het recente ECPF werd de nadruk gelegd op een sterkere link tussen de clusters en ondernemerschapsbevordering. Hierbij wordt gewezen op een evolutie waarbij clusterorganisaties in incubatoren/acceleratoren ook diensten aanbieden aan deze startende en groeiende bedrijven, in combinatie met het aanbieden van de gedeelde infrastructuur en basis diensten van bedrijfsvoering zoals secretariat/labo/..... Enkele good practices (Italië, Denemarken, Zweden) werden toegelicht. In Vlaanderen zien we dat Catalisti vandaag al betrokken is bij de werking van BLUECHEM, dat VIL gestart is met de opzet van een demonstratiecentrum.

6.4 Versterken van de link tussen clusterbeleid en sociale economie

Zowel bij de EU als internationaal wijst men op de mogelijkheden om de clusterwerking te koppelen aan sociale economie. Hierbij wordt gevraagd dat clusterorganisaties pro-actief op zoek gaan naar maatwerkbedrijven waarmee samengewerkt kan worden zodat deze maatwerkbedrijven zich kunnen specialiseren en versterken. Vlaio en FIT zullen hier ook aandacht aan besteden tijdens de TCI conferentie in oktober. Met betrekking tot dit thema is er ook overleg tussen VLAIO en het departement werk en sociale economie.